

 Artikkel

”Ei havaittavaa haittaa...” – Tshernobylin ydinvoimala- onnettomuuden tiedottamisen politisoituminen Suomessa

Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuus vuonna 1986 oli haastava kriisi hallittavaksi Suomelle, sillä maalla oli onnettomuuden tapahtumahetkellä poliittisesti virittyneitä kytköksiä neuvostoliittolaiseen ydinvoimateknologiaan. Tämä edellytti tapahtuman käsittelyssä ja tiedottamisessa ulkopoliittista herkkyyttä. Tosin reagointi Tshernobylin tapaukseen ei ollut ongelmatonta muuallakaan Euroopassa onnettomuuden totaalaisesta yllätyksellisyydestä johtuen. Valmistautuminen tapahtumien käsittelyyn oli kokonaisuudessaan puutteellista ja radioaktiivisen laskeuman seurauksena Eurooppaan iski informaatiokatastrofi. Suomessa viranomaiset yrittivät luovia tapahtuneesta mahdollisimman huomiota herättämättömällä tavalla, mikä aiheutti eurooppalaisella media-agendalla syytöksiä suomalaisen tiedotuspolitiikan jäähmydestä. Aikaisemmin Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuuden kriisiviestintää on tutkittu Suomessa erityisesti valtion keskushallinnon ja paikallishallinnon tiedottamisen näkökulmista sekä Suomen ulkopuolella Euroopan eri maiden perspektiivistä. Tässä artikkelissa tarkastellaan, mitkä taustatekijät vaikuttivat Tshernobylin onnettomuuden jälkeiseen viranomaistiedottamiseen Suomessa. Tapahtumien kulkua kuvaillaan artikkelissa tiedottamisen politisoitumisena, ilmiönä, jossa onnettomuudesta ei ilmoitettu aiheutuvan kansalaisille *havaittavaa haittaa*.

AVAINSANAT: Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuus, suomalainen tiedotuspolitiikka, tiedottamisen politisoituminen, kriisiviestintä

Tyynnellä valtamerellä, 32 kilometrin syvyydessä, lähellä japanilaista Sendain kaupunkia tapahtunut valtaisa 9,0 magnitudin maanjäristys ja sitä seurannut tsunami aiheuttivat yhden maailmanhistorian vakavimmista ydinvoimalaonnettomuuksista maaliskuussa 2011. Maanjäristyksen ja tsunamin seurauksena Japanin itärannikolla sijaitsevat Fukushima-Daichin ydinvoimalaitoksen yksiköt menettivät yhteyden ulkoiseen sähköverkkoon, minkä lisäksi myös varavoimaa

tuottavat dieselgeneraattorit pysähtyivät. Tämä aiheutti vakavia ongelmia reaktoreiden jäähdytysjärjestelmiin. Lopputuloksena tapahtuneelle oli reaktoreiden ytimen ylikuumentumisesta seurannut säteilyvaara, joka ylsi myöhemmissä arvioissa vakavuudeltaan samalle tasolle kuin Tshernobylistä 25 vuotta aikaisemmin.¹

Suomessa Fukushimaa tapahtumat nostivat esille kysymykset suhtautumisesta ydinvoimaan ja palauttivat mieliin myös Tshernobylin onnettomuuden jälkeiset kansalaiskeskustelut ydinvoimasta. Näihin keskusteluihin niin viranomaiset, poliitikot kuin journalistit toivat oman mausteensa. Tässä artikkelissa palataan takaisin Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuuden tiedottamisen analyysiin ja tarkastellaan suomalaisten viranomaisten toimintaa onnettomuuden jälkeen tiedottamisen politisoitumisen näkökulmasta. Artikkelissa kuvaillaan, mitä Tshernobylistä tiedotettaessa tapahtui ja miksi sekä miten tiedottaminen muuttui politisoituneeksi.

Suoraa vertailua Fukushimaa ja Tshernobylin onnettomuuksien tiedottamisesta artikkelissa ei tehdä, sillä onnettomuudet ovat olleet vakavuudestaan huolimatta säteilyvaikutuksiltaan Suomea ajatellen hyvin erilaisia. Lisäksi hyvin erilaista on ollut koko tapahtumista tiedottamisen ja tiedonvälityksen nopeus, etenkin jos nykypäivän tilannetta verrataan 25 vuoden takaiseen aikaan. Seuraavissa kappaleissa tuota aikaa on tarkoitettu avata historiallisena tarkasteluna. Siten artikkelia ei voi suoranaisesti rinnastaa Fukushimaa ydinvoimalaonnettomuuden tiedottamisen analysointiin, vaikka sinänsä tässä artikkelissa esiin nostettuja tiedottamisen politisoitumisen elementtejä voidaankin tarvittaessa hyödyntää myöhemmissä käsitteellisissä tarkasteluissa tutkittaessa viestinnän poliittista herkkyyttä ja kiistanalaisuutta ydinvoimalaonnettomuuksien yhteydessä.

Artikkeli on tematiikaltaan jatkoa Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuuden kriisiviestinnästä aikaisemmin tehdyille tutkimukselle, jota Anna Joutsenniemi ja Tuomo Mörä ovat käsitelleet Suomessa valtion keskushallinnon sekä paikallishallinnon tiedottamisen näkökulmista (Joutsenniemi 1987; Mörä 1987). Suomen ulkopuolella tehdystä tutkimuksesta keskeisiä lähtökohtia tarjoavat vastaavasti Stig Arne Nohrstedtin ja Daniel Nohrstedtin Ruotsissa tekemät Tshernobylin kriisiviestinnän tutkimukset sekä Harry Otwayn laatima tutkimuskatsaus Länsi-Euroopan maiden kriisiviestinnästä onnettomuuden jälkeen (Nohrstedt 1991; Nohrstedt 2008; Otway 1991).

Tutkimuksen lähtökohdat

Tutkimusaihetta lähestytään tarkastelemalla suomalaisten viranomaisten tiedotustoimintaa Tshernobylin tapauksessa erityisesti suhteessa uutisjournalismiin Suomessa ja ulkomailla. Tätä varten on hyödynnetty Tshernobylin onnettomuutta käsittelevää aikaisempaa media-aineiston analyysiä sekä -tutkimusta. Suomessa tehdystä media-analyysistä tausta-aineistona on käytetty Juha Kytömäen, Markku Lehtolan ja Seppo Paanasen tekemää tutkimusta Tshernobylin voimalaonnettomuuden käsitteistä radiossa ja televisiossa sekä Ilkka Timosen, Riitta Kallion ja Tuomo Mörän tutki-

muksia Tshernobylin voimalaonnettomuuden käsittelystä lehdistössä (Kytömäki ym. 1987; Timonen ym. 1987; Timonen 1988a). Ulkomailla tehdystä Tshernobylin onnettomuutta käsittelevästä mediatutkimuksesta on puolestaan hyödynnetty etenkin Sharon Friedmanin, Carole Gorneyn ja Brenda Egolfin sekä Harry Otwayn ja Vladimir Shlapentokhin tekemiä analyysejä (Friedman ym. 1992; Otway 1991; Shlapentokh 1992).

Aikaisempaan tutkimukseen perustuvan lähdemateriaalin ohelle artikkeleita varten on kerätty täydentäväksi aineistoksi sisäasiainministeriön arkistoimaa Tshernobylin viranomaistiedottamista käsittelevää materiaalia. Empiirinen aineistomateriaali koostui 57 ydinvoimalaonnettomuuden jälkeisestä viranomaistiedotteesta liitteineen aikavälillä 28.4.–26.5.1986, jolloin tiedottaminen oli lähes päivittäistä. Tällä ajanjaksoilla tiedotteita lähettivät Säteilyturvakeskus, Ilmatieteen laitos, valtioneuvoston kanslian tiedotusyksikkö, maa- ja metsätalousministeriö, ulkoasiainministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö. Kyseinen Tshernobyli-tiedottamisen intensiivisin neljän viikon jakso toimii samalla myös ajallisena rajauksena artikkelin sisältämän tutkimusaineiston tarkastelulle (ks. myös Joutsenniemi 1987).

Edellä kuvaillusta arkistomateriaalista artikkelin lopulliseen versioon viitattaviksi ja lainattaviksi lähteiksi valikoitui yhteensä kahdeksan tutkimuksen kannalta informatiivisinta viranomaistiedotetta, joista viisi kappaletta on Säteilyturvakeskukselta, kaksi valtioneuvoston kanslialta ja yksi ulkoasiainministeriöltä. Tiedotteiden analysoinnissa sovellettiin tutkimuskysymyslähdeistä sisällönanalyysiä, missä tutkimusongelman kannalta edustavin aineistomateriaali valikoitiin lainattaviksi esimerkeiksi varsinaiseen tekstiin (ks. esim. Eskola & Suoranta 1998, 62–65, 188–189, 215–217). Artikkelin sisältämissä aineistolainauksissa kunkin tiedotteen julkaisupäivämäärä on ilmoitettu erikseen.

Lähtökohtana on kuvailla analysoidun aineiston avulla, millä tavoin Tshernobyli-tiedottaminen politisoitui Suomessa. Tähän haetaan vastauksia kysymällä, mitkä taustatekijät vaikuttivat keskeisimmin suomalaisen tiedotuspolitiikan toimintamalleihin Tshernobylin onnettomuutta käsittelevän viranomaistiedottamisen yhteydessä: Suomen poliittiset sidonnaisuudet ja riippuvuudet Neuvostoliittoon sekä tähän liittyvä ulkopolitiittinen sovinnaisuus, suomalaisen ydinvoimatuotannon kytkökset neuvostoliittolaiseen ydinvoimateknologiaan, ydinvoimalaonnettomuuden vaikeasti käsitettävissä oleva luonne ja tekninen vaikeaselkoisuus vai suomalaisten viranomaisten autoritaarinen, byrokraattinen ja muodollinen tiedotuspolitiikka? Lähimpänä maantieteellisenä vertailukohteena artikkelissa tarkastellaan rinnakkain myös vastaavan ajanjakson tiedotuspolitiikkaa sekä uutisjournalismia Ruotsissa. Viestinnän tutkimuksen kentällä artikkeli asemoituu kriisien – erityisesti kriisiviestinnän – politisoitumisen sektorille (ks. esim. CARMA 2006; Cottle 2009, 502–506).

Huhtikuu 1986 – ensimmäiset reaktiot Tshernobylin onnettomuuteen

Neuvostoliitossa, Ukrainan Tshernobylässä, sijainneessa ydinvoimalassa 26.4.1986 tapahtunut räjähdys ja sitä seurannut radioaktiivisen säteilyn leviäminen Keski- ja Pohjois-Euroopan maihin oli vakavin onnettomuus siihenastisen ydinvoimateollisuuden historiassa. Erityisen kova isku onnettomuus oli neuvostoliittolaiselle ydinvoimateollisuudelle, mutta samalla Tshernobylin tapahtumat koskettivat läheisesti myös suomalaista ydinvoimat tuotantoa. Maiden väliset sidokset toisiinsa ydinvoimat tuotannossa olivat tiiviit ja Suomen ensimmäisessä ydinvoimalassa Loviisassa oli käytössä Neuvostoliitossa suunniteltu reaktori. Tämä on taustakonteksti, jonka kehystämänä artikkelissa esitettävä tapahtumakulku kuvaillaan.

Suomessa ensimmäinen havainto Tshernobylin onnettomuuden jälkeisestä radioaktiivisesta laskeumasta tehtiin puolustusvoimien mittausasemalla Kajaanissa, missä säteilyarvojen havaittiin kohonneen huhtikuun 27. päivän iltana. Säteilyn kohoamisen arvioitiin aluksi johtuneen radon-arvojen luonnollisesta tilastonusupiikistä, vaikka sittemmin oletukset Suomen kaakkoispuolella tapahtuneen radioaktiivisen päästön mahdollisuudesta alkoivat vahvistua nopeasti. Ruotsissa radioaktiivisen säteilyn kohoaminen rekisteröitiin ensimmäistä kertaa maanantaina 28. huhtikuuta Forsmarkin ydinvoimalassa, ja ensimmäiset reaktiot havaintoon olivat erittäin voimakkaat. Ydinvoimalan työntekijät evakuoitiin välittömästi, sillä kohonneiden säteilyarvojen arvioitiin olevan peräisin kyseisestä voimalaitoksesta. Pikaisten tutkimusten jälkeen kävi kuitenkin ilmi, ettei Forsmarkin voimalaitoksessa ollut tapahtunut onnettomutta tai säteilyvuotoa. Tämän jälkeen Ruotsissa pääteltiin, että hälytyksen laukaisut säteily oli tullut Skandinaviaan kaakosta puhaltaneiden tuulenvirtausten mukana. Myöhemmin samana päivänä Ruotsin ympäristö- ja energiaministeri Birgitta Dahl tarkensi, että radioaktiivinen päästö oli peräisin mitä todennäköisimmin Neuvostoliitosta (Findahl 1992, 125).

Välittömästi Ruotsissa julkaistujen radioaktiivista laskeumaa käsittelevien uutisten jälkeen myös Suomen Säteilyturvakeskus ilmoitti virallisessa tiedotteessaan, että säteilyarvot olivat nousseet eri puolilla maata mittaustuloksista riippuen kaksi-kuusinkertaisiksi. Samassa yhteydessä säteilyviranomaiset vakuuttivat, ettei säteilytason nousu ollut niin suurta, että siitä olisi ollut vaaraa terveydelle: *Havaintojen perusteella tilanteeseen Suomessa ei liity terveydellistä haittaa.* (Säteilyturvakeskuksen tiedote 28.4.1986). Säteilyturvakeskuksesta myös todettiin, että säteilytason nousun synnä saattoi olla joko ydinvoimalaitoksen reaktorissa tapahtunut vuoto tai ydinräjäytys. Väitettä, jonka mukaan syy radioaktiiviseen säteilyyn olisi Neuvostoliitossa, ei puolestaan haluttu tarkempien tietojen puuttuessa vahvistaa.

Huhtikuun 28. päivän tapahtumat Forsmarkissa ja säteilytason nousu kaikissa Pohjoismaissa olivat odotetusti kyseisen päivän ykkösuutisaihe Suomessa. Tapahtumien käsittelyyn television iltauutislähetyksessä toi dramatiikkaa, kun neuvostoliittolaiselta uutistoimisto Tassilta saatu sähkö toimitettiin kesken lähetysten uutisankkuri Kari Toivosen luettavaksi.² Tassin mukaan Tshernobylässä, Ukrainassa, sijainneessa ydinvoi-

malassa oli tapahtunut onnettomuus, minkä arvioitiin olevan todennäköisin syy Suomessa ja muissa Pohjoismaissa todettuun kohonneeseen radioaktiivisuuteen. Sähkeen mukaan onnettomuus oli vaatinut uhreja, joiden määrää ei tosin kerrottu. Muutoinkaan tapahtuneesta ei kerrottu muuta kuin se, että Neuvostoliiton viranomaiset olivat ryhtyneet toimiin rajoittaakseen onnettomuuden seurauksia.

Tarkkojen tietojen puuttuminen sekä koko tiedotuspolitiikan ylimalkaisuus aiheutti Suomessa närkästystä Tshernobylin onnettomuuden jälkeisinä päivinä. Vertailukohteena käytettiin Ruotsia, jossa sekä viranomaisilla että medialla nähtiin olevan huomattavasti enemmän tietoja ydinvoimalaonnettomuudesta. Suomessa puolestaan vaikutti olevan ongelmana, kenen kokonaisvastuulla tiedon jakaminen oli.³ Tästä johtuen esimerkiksi televisiossa ja radiossa esitetyt viranomaissuosituksat saattoivat olla ristiriidassa suhteessa aikaisempiin tiedotteisiin, mikä aiheutti sekaannusta siitä, mitkä suositukset olivat kulloinkin voimassa. Hämmäntävää viranomaistiedottamisessa oli myös se, että aluksi radioaktiivisten aineiden pitoisuuksien todettiin olevan terveydelle täysin vaarattomia, mutta vain lyhyen ajan kuluttua tämän jälkeen kansalaisille esitettiin mitä moninaisimpia elämistä rajoittavia suosituksia.

Valtioneuvoston kanslian tiedotusyksikön tiedotteessa 6.5.1986 esimerkiksi todettiin, että: *Ulkoisen säteilytilanne on Suomessa vakiintunut eikä nykytilanteesta aiheudu havaittavaa terveydellistä haittaa. Näin ollen erityistä huolta tilanteen johdosta ei ole.* (Valtioneuvoston kanslian tiedotusyksikön tiedote 6.5.1986). Silti Säteilyturvakeskuksen tiedotteissa tapahtuneesta esitettiin kuitenkin jo heti seuraavina päivinä huomattavasti tiukempia tilannearvioita:

Toistaiseksi on kuitenkin syytä noudattaa seuraavia suosituksia: Sadevettä ei yleisesti tule käyttää juomavetenä, ruoan valmistukseen tai muuna talousvetenä, eikä esim. saunassa. Lehtisalaatin, pinaatin ja muiden nopeasti kasvavien lehtivihannesten kylvämisen siirtämistä myöhäisempään ajankohtaan tulisi harkita. Luonnosta kerättyjen kasvien ja sienien käyttöä sellaisenaan tulee lähiaikoina välttää. Keitettyinä niitä voi käyttää kerran tai kaksi viikossa. Keitinvesi tulee tällöin heittää pois. Lasten leikkimistä lätäköissä tulisi välttää. (Säteilyturvakeskuksen tiedote 7.5.1986).

Lukuisten kyselyjen johdosta säteilyturvakeskus suosittelee lisäksi, että pitkäaikaisissa voimakkaasti pölyävissä pellonmuokkaustöissä käytettäisiin pölysuojaimia. Suojaimen käyttö on varoitoimenpide, vaikka arvioitu säteilyannos on pieni. (Säteilyturvakeskuksen tiedote 10.5.1986).

Myöhemmin epä tietoisuus Tshernobylin onnettomuuden vaikutuksista Suomeen alkoi lieventyä, kun havaittiin että radioaktiivisen säteilyn taso oli jäänyt maassa vähäisemmäksi kuin vaikkapa Ruotsissa. Siitä huolimatta tämä ei kumonnut sitä tosiasiaa, että Suomessa oli ollut suuria ongelmia onnettomuudesta tiedottamisessa ja tiedonvälityksessä (Timonen ym. 1987). Onnettomuuden mahdollisista syistä ja oletetusta luonteesta oli tapahtumien alkuvaiheessa saatavilla vain

ristiriitaisia ja epätarkkoja tietoja, mikä johtui suurelta osin siitä, ettei edes valtionhallinnossa tiedetty mitä Tshernobylistä oli oikeasti tapahtunut. Toisekseen koko tiedotuspolitiikan toimeenpano oli puutteellista – osittain jo senkin vuoksi, että Suomessa oli tapahtuma-aikaan käynnissä virkamieslakko, joka sattui Tshernobylin onnettomuuden osalta ajoittumaan kansalaisten tiedontarpeen tyydyttämisen kannalta kaikkein poikkeuksellisimpaan ja hankalimpaan hetkeen (emt., 31–63).

Edellä mainitut seikat vaikuttivat siihen, ettei Tshernobylin laajuisen katastrofin tiedottaminen ollut organisoitua ministeriöiden ja muiden valtionhallinnon organisaatioiden sisällä saati niiden välillä. Tämän takia kokonaiskuva onnettomuudesta ja sen seurauksista jäi epäselväksi julkisuudessa, mikä taas antoi pontta harhaanjohtavien huhujen sekä väärien tietojen syntymiselle etenkin säteilyn haittoja koskien. Lopulta ulkomaille asti levinneitä väärinkäsityksiä Suomen säteilytilanteesta oioittiin aina Valtioneuvoston kansliasta käsin:

*Valtioneuvoston tiedotusyksikkö ilmoittaa Suomen hallituksen ja muiden viranomais-
ten puolesta, että voitte huoletta vakuuttaa ulkomaisille asiakkailenne Suomen tilan-
teen olevan täysin normaali. Tshernobylin onnettomuuden jälkeen radioaktiivinen saas-
tepilvi tuli Suomeen Ruotsin kautta ja pitoisuudet ovat alusta alkaen olleet Suomessa
vähäiset, eivätkä aiheuttaneet rajoituksia normaaliin elämiseen. (...)Kukaan ei luon-
nollisesti ole onnettomuuden johdosta täällä sairastunut saati kuollut. Ulkomailahan
leviää helposti vääriä huhuja, kun olojamme ei riittävästi tunneta. (Valtioneuvoston
kanslian tiedotusyksikön tiedote 14.5.1986).*

Tshernobyl-utisoinnin ja tiedottamisen kulku Suomessa

Tshernobyl-utisoinnin volyyymi suomalaisessa mediassa oli mittava ja onnettomuudesta uutisoitiin lähes kaikissa pääuutislähetyksissä toukokuun puoliväliin saakka. Tämän seurauksena ydinvoiman kannatus heikkeni huomattavasti.⁴ Huhtikuusta joulukuuhun 1986 suoritettujen kansallisten haastattelututkimusten mukaan valtaosa suomalaisista oli hyvin huolestunut onnettomuudesta, vaikkakaan huoli ei konkretisoitunut yhtä ydinvoimakriittiseksi protestiksi kuin Ruotsissa, jossa vastaavissa kyselytutkimuksissa kahdeksan kymmenestä ruotsalaisesta ilmoitti haluavansa päästä ydinvoimatuotannosta eroon vuoteen 2010 mennessä (Findahl 1992, 134–138; Suhonen & Virtanen 1987). Suomessa tapausta koskevan mediahuomion ja julkisen keskustelun hiipumisen myötä asenteet ydinvoimaa kohtaan puolestaan palautuivat asteittain takaisin kohden samaa tasoa, joka vallitsi ennen onnettomuutta. Joulukuussa 1986 ydinvoiman vastustus oli pudonnut 44 prosenttiin ja kannatus noussut 23 prosenttiin. Vuosi onnettomuuden jälkeen ydinvoiman vastustus oli enää vain viisi prosenttiyksikköä suurempaa kuin ennen onnettomuutta (Suhonen & Virtanen 1987).⁵

Tshernobylin tapahtumien seurauksena Suomessa ryhdyttiin kiinnittämään julkisuudessa huomattavasti aiempaa enemmän huomiota ydinenergia-asioihin.

Ennen onnettomuutta suomalainen media ja suuri yleisö ei ollut juurikaan kiinnostunut ydinvoima-asioista ja ydinvoiman kannatus oli kasvanut vuosi vuodelta. Lisäksi ydinvoimatuotannon kritisointi oli ollut julkisuudessa hyvin marginaalista (ks. esim. Kiljunen 1987). Onnettomuuden jälkeen mielipiteet ja asenteet ydinvoimaa kohtaan kovenivat ja suomalaiset antoivat ikään kuin *viimeisen varoituksen ydinvoimalle* (emt.). Median näkökulmasta tämä merkitsi sitä, että ydinvoimaa sivuvien aiheiden käsittely- ja kehystämistavoilla oli suurta vaikutusta mielipiteiden muodostukseen, sillä kansalaiset olivat tulleet herkiksi negatiivisille uutisille, eikä uusiin vastoinkäymisiin ollut varaa, ainakaan ydinvoimateollisuuden perspektiivistä katsottuna (esim. Eränen 2001).

Kokonaisuudessaan suhtautuminen ydinvoima-asioihin oli joka tapauksissa hyvin erilaista suomalaisessa media-agendassa verrattuna Ruotsiin. Läntisessä naapurimaassa lähes kaikki suurimpien sanomalehtien pääkirjoitukset olivat onnettomuuden jälkeen yksimielisesti ydinvoimatuotannon lakkauttamisen kannalla, kun taas Suomessa vain 40 prosenttia pääkirjoituksista omaksui kriittisen kannan ydinvoimaa kohtaan (Findahl 1992, 142). Lisäksi puheenvuorot ja kannanotot, joissa olisi kyseenalaistettu suomalaisen ydinvoimainfrastruktuurin yhteyksiä Neuvostoliittoon, pääsivät harvoin läpi suomalaisessa mediassa ja varsinaisen neuvostoliittolaisen tiedotus- ja ydinvoimapolitiikan kritisoinnin sijaan suomalainen media ilmaisi pikemminkin tyytymättömyytensä kotimaisen tiedotuspolitiikan ongelmakohtia – tiedonvälittämisen ajoitusta, tiedon määrää ja laatua sekä tiedon luotettavuutta – kohtaan (Eränen 2001).⁶ Suomalaiset viranomaiset kiistivät jyrkästi median esittämän kritiikin ja etenkin sisäasiainministeri Kaisa Raatikainen, jonka vastuulle tiedotuspolitiikka Tshernobylin tapauksessa lopulta jäi, kumosi säännönmukaisesti julkisuudessa esitetyt väitteet informaatiokriisistä (Eränen 2001, 148–152; Kytömäki ym. 1987; Timonen 1988a).

Torjutusta kritiikistä huolimatta suomalainen media jatkoi aktiivisemman ja avoimemman tiedotuspolitiikan peräänkuuluttamista Tshernobylin tapaukseen vedoten. Erityisen ongelmalliseksi koettiin se, että viranomaisten antama informaatio oli vaikeasti ymmärrettävissä sekä median edustajille että suurelle yleisölle. Eritoten viranomaisia kritisoitiin kyvyttömyydestä huomioida kansalaisten emotionaalisia tarpeita, käsiteltiin hän Tshernobylin onnettomuutta suomalaisissa viranomaistiedotteissa lähinnä pelkkänä teknisenä häiriönä, mikä taas erosi täysin median perinteisestä tavasta lähestyä aihetta ihmisläheisemmästä näkökulmasta (esim. Friedman ym. 1992; Jarman & Kouzmin 2008; Nohrstedt 1991; Timonen ym. 1987, 135–163).

Tutkimuksessa tarkastellun tiedoteaineistomateriaalin perusteella suomalaisten viranomaisten toiminta Tshernobylin onnettomuudesta tiedotettaessa oli ensimmäisinä tapahtumaa seuranneina päivinä luonteeltaan enemmänkin kansalaisia rauhoittelevaa kuin heitä informoivaa. Ruotsissa tilanne oli toisenlainen. Siellä viranomaiset tiedottivat kansalaisille avoimesti kohonneesta säteilytasosta, vaikkei heillä edes aluksi ollut tietoa säteilyn mahdollisesta alkuperästä. Suomessa säteilyn syistä ja vaikutuksista annettiin vastaavasti alusta alkaen hyvin niukasti tietoa. Lisäksi Ruotsi raportoi säteilytason kohoamishavainnoista kansainvälisillä foorumeilla ennen Suomea (Findahl 1992, 125–144; Nohrstedt 1991; Westerståhl & Johansson 1991).

Edellä mainitut tekijät yhdessä aiheuttivat sen, että suomalainen uutismedia syytti maansa viranomaisia sekä poliitikkoja byrokraattisen ja niukan tiedottamisen ohella myös Tshernobylin onnettomuuden mahdollisten seurausvaikutusten vähättelystä ihmisten terveyteen ja ympäristön tilaan⁷ (Kytömäki ym. 1987; Timonen ym. 1987). Viranomaiset eivät vähättelysyytöksiä myöntäneet, vaan puolustivat toimiaan pyrkimyksillä välttää aiheuttamasta tarpeetonta paniikkia (Forsberg & Pursiainen 2006).

Lopulta jopa tasavallan presidentti Mauno Koivisto puuttui julkiseen keskusteluun tiedotuspolitiikan onnistuneisuudesta. Koiviston mielestä tiedottaminen Tshernobylin tapauksessa oli hoidettu perinteisten suomalaisten poliittisten sekä diplomaattisten periaatteiden ja toimintamallien mukaisesti, ja niihin ei ulkopoliittisista syistä kuulunut Neuvostoliiton toimia koskeva avoin kritiikki, jota oli esitetty esimerkiksi Ruotsissa (Timonen 1988a, 87–96). Lausunnoissaan presidentti Koivisto ilmaisi myös suoran sanoin tyytymättömyytensä sekä suomalaista että ruotsalaista mediaa kohtaan näiden sensaatiohakuista Tshernobyl- uutisoinnista johtuen. Lisäksi Koivisto painotti maltillisen suhtautumisen merkitystä suhteessa Tshernobylin tapahtumiin sekä tarpeettoman hysterian lietsomisen välttämistä (Ennelin 2003; Forsberg & Pursiainen 2006). Kyseiset kommentit huomioitiin laajasti etenkin ruotsalaismediassa ja ne aiheuttivat voimakkaita spekulatioita Suomen ulkopoliittisesta asemasta suhteessa Neuvostoliittoon. Käytännössä tämä tarkoitti puheiden leimautumista kaiuiksi menneisyydestä, ”suomettumisen” ajasta ja poliittisesta kulttuurista, jossa pieni Suomi luovi kieli keskellä suuta suuren ja mahtavan naapurinsa kyljessä (Timonen 1988a, 64–69).

Tshernobylin onnettomuuden politisoituminen

Energia- ja ydinvoimapolitiittisena taustana suomalaisten viranomaisten ja poliitikkojen reagointimalleihin Tshernobylin onnettomuuteen oli se, että päähuomio kotimaisessa energiapolitiittisessä keskustelussa oli kiinnitetty energiantuotannon omavaraisuuteen ja riippumattomuuteen ulkomailta tuoduista fossiilisista polttoaineista. Niinpä valtaosa suomalaisista energia- ja talouspolitiikan asiantuntijoista sekä elinkeinoelämän vaikuttajista tuki varauksetta ydinvoimaa, jonka suosio oli kasvanut Suomessa myös siksi, että kokemukset kotimaisesta ydinenergiantuotannosta olivat olleet positiivisia. (Hoikka ym. 1985, 39–48, 66–68.)

Toisaalta suomalaisessa energiapolitiittisessä keskustelussa ei ollut juurikaan tilaa vaihtoehdoille: Suomen suurimmat joet oli valjastettu vesivoimantuotantoon ja turve sekä puu koettiin liian kalliiksi voimalaitoksissa hyödynnettäviksi energianlähteiksi. Lisäksi Suomessa haluttiin vähentää riippuvuutta Neuvostoliitosta tuodusta öljystä ja maakaasusta, mikä kuitenkin lisäsi samanaikaisesti riippuvaisuutta toisaalla – ydinenergiatuotannon infrastruktuurissa. Kuvainnollisesti tämä merkitsi tasapainoilua itä- ja länsiblokin välissä, missä Suomen toimintaa säätelivät viime kädessä kylmän sodan realiteetit bilateraalisine kauppasopimuksineen Neuvos-

toliiton kanssa. Niinpä suunniteltaessa Loviisan ydinvoimalaa Suomi tilasi loppujen lopuksi voimalaitoksen reaktorin Neuvostoliitosta huolimatta siitä, että länsimaiset reaktorit oli arvioitu jo suunnitteluprosessin alkuvaiheessa itäblokin kilpailijoita huomattavasti toimivammiksi, turvallisemmiksi ja luotettavammiksi vaihtoehdoiksi (Michelsen, painossa).

Tämän vuoksi Loviisassa käytössä ollut ydinreaktori oli Tshernobylin onnettomuuden jälkeen kiusallinen muistutus maamme kytköksistä neuvostoliittolaiseen ydinenergiainfrastruktuuriin (Kytömäki ym. 1987). Viranomaistiedottamisessa asiaa pyrittiin hallitsemaan tekemällä eroa kotimaisten ja neuvostoliittolaisten ydinvoimaloiden turvallisuuden välille:

Onnettomuus on tapahtunut RBMK - 1000 - tyyppisessä reaktorissa, joka on käytössä vain Neuvostoliitossa. Lähinnä Suomea sijaitsevat vastaavanlaiset reaktorit ovat Leningradin lähistöllä. Onnettomuusriskin kannalta olennaista on ko. tyyppin reaktorissa mm. ettei laitoksessa ole kaasutiivistä paineenkestävää suojarakennusta. Laitos ei myöskään reaktoriturvalliselta kannalta ole hallittavuudeltaan samanlainen kaikissa käyttötilanteissa kuin Suomessa käytettävät kevytvesireaktorit. (Säteilyturvakeskuksen tiedote 29.4.1986).

Mainittakoon, että Suomessa käytettävien kevytvesireaktoreiden suunnitteluvaatimuksena on ollut se, että pääkiertopumppujen pysähtyminen (kuten myös muutkin vastaavat häiriöt) pienentäisi reaktorin tehoa jo luonnonlakien perusteella. Säätäsaavat huolehtisivat sen jälkeen ketjureaktion lopullisesta keskeyttämisestä. (Säteilyturvakeskuksen tiedote 5.5.1986).

Kytköksiä neuvostoliittolaiseen ydinenergiantuotantoblokkiin ei siltikään voitu pyyhkiä pois vain alleviivaamalla eroja itäiseen naapuriin. Yksi keino oli olla onnettomuuden tapahtuttua asiasta mahdollisimman hiljaa. Julkisuudessa suomalaisten viranomaisten Tshernobyl-tiedottamisen passiivisuus pistettiin kuitenkin merkille ja myöhemmässä vaiheessa asiasta valtionhallintoa kohtaan esitettyä kritiikkiä kommentoitiin ulkoasiainministeriötä myöten:

Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuutta käsittelevien kirjoitusten ja eräiden julkisten lausuntojenkin perusteella on esiintynyt käsityksiä, että Suomen viranomaiset olisivat viivytelleet tietojen antamista kohonneista säteilyarvoista - eritoten Ruotsin viranomaisille. On myös väitetty, että Suomi ei muiden pohjoismaiden tavoin olisi tahtonut pyytää Neuvostoliitolta onnettomuutta koskevia yksityiskohtaisia tietoja. Tämän johdosta ulkoasiainministeriö toteaa seuraavaa: (...) Suomi on siis asettunut välittömästi omien tietojensa perusteella tehtyjen johtopäätösten jälkeen yhteyteen Neuvostoliiton viranomaisten kanssa, saanut heiltä tietoja, mutta ei ilmeisesti sen enempää kuin muutkaan valtiot. (Ulkoasiainministeriön lehdistö- ja kulttuurikeskuksen lehdistötiedote 8.5.1986).

Suomen sisäpolitiikassa Tshernobylin onnettomuuden politisoituminen tuli esille, kun maan hallitus laittoi aikaisemmat suunnitelmat viidennen ydinreaktorin rakentamisesta jäihin (Linnerooth-Bayer 1991, 111). Lisäksi ydinvoiman lisärakentamista vaatineet teollisuusvaikuttajat hiljenivät ja elinkeinoelämän edustajat ryhtyivät puhumaan uusien hankkeiden sijaan pikemminkin jo sillä hetkellä olemassa olevien suomalaisten ydinvoimalaitosten turvallisuuden puolesta. Itse Tshernobylin onnettomuudesta ydinvoiman lobbarit ja voimalaitosteollisuuden edustajat pysyivät vaii.

Eduskunnassa varsinaisesta Tshernobyl-tiedottamisesta keskusteltiin onnettomuuden jälkeen lähinnä toukokuun ajan. Näkyvimpänä toimenpiteenä asiaan liittyen edeltävissä vaaleissa oppositioon jäänyt Kansallinen kokoomus teki SDP-johtoiselle hallitukselle välikysymyksen onnettomuuden jälkeisestä tiedotustoiminnasta, mutta hallitus kuitenkin sai seuranneessa äänestyksessä parlamentin luottamuksen. Tämän jälkeen poliittinen debatti aiheesta laantui nopeasti. Samanaikaisesti normalisoituivat myös kansalliset säteilytasot ja valtaosa onnettomuuden jälkeen annetuista terveys-suosituksista kumottiin (Kytömäki ym. 1987).

Kansainvälisillä keskustelugendoilla Tshernobylin tapahtumat olivat kuitenkin esillä huomattavasti pidempään ja eniten onnettomuuden valtavaa mittaluokkaa korostettiin Yhdysvalloissa. Onnettomuus esitettiin yhdysvaltalaismediassa aluksi totaalisenä katastrofina, joka tuli tappamaan lyhyessä ajassa vähintään tuhansia ihmisiä ja tulevana vuosikymmeninä arviolta useita kymmeniä tuhansia ihmisiä. Seuraavassa vaiheessa Tshernobyl- uutisoinnissa korostettiin tapahtumien seurausvaikutusten vakavuutta sekä neuvostoliittolaisten viranomaisten ja teknikkojen kyvyttömyyttä toimia hädän hetkellä. Onnettomuuden keskeisimmäksi syyksi Yhdysvalloissa esitettiin neuvostoliittolaisen ydinteknologian haavoittuvaisuus, mitä kautta amerikkalaisyleisölle luotiin samanaikaisesti kuvaa länsimaisen ja amerikkalaisen ydinteknologian näennäisestä riskittömyydestä sekä haavoittumattomuudesta.⁸ (Ks. esim. Gamson & Modigliani 1989; Wober 1992, 230–231.)

Itäblokin puolella neuvostoliittolaislehdistö vastaavasti yllytti Tshernobylin onnettomuuden jälkeen kansaa länsimaista mediaa vastaan syyttämällä sitä onnettomuudella hekumoinnista, vahingonilosta sekä tosiasioiden vääristelystä.⁹ Tällä tavoin kansalaisten huomio pyrittiin suuntaamaan pois itse onnettomuuden vakavuudesta ja laajuudesta, mikä taas merkitsi sitä, että lähes kaikki informaatio onnettomuuden syistä ja seurauksista loisti poissaolollaan neuvostoliittolaisessa tiedonvälityksessä katastrofin jälkeisinä päivinä. Tosin myöhemmässäkkin vaiheessa tiedottaminen tapahtuneesta oli erittäin niukkaa, erityisesti suhteessa radioaktiivisuudesta annettuihin tietoihin. (Shlapentokh 1992.)

Tshernobyl informaatiokatastrofina

Tshernobylin onnettomuuden jälkeisissä propagandamittelöissä Suomenkaan ydinvoimapolitiittinen erityisasema ei jäänyt huomiotta. Neuvostoliittolaiset viranomaiset käyttivät Loviisan ydinvoimalaa esimerkkinä itäblokkissa valmistetun ydinvoima-

teknologian luotettavuudesta ja turvallisuudesta (Timonen 1988b). Heille kyseinen voimailaitos edusti ennen kaikkea ulkopoliittisesti äärimmäisen merkittävää referenssiä rautaesiripun toiselle puolelle rakennetusta infrastruktuurista, joka todellisuudessa oli kuitenkin yhdistelmä sekä itä- että länsiblokin ydinteknologista huippuosaamista.

Eurooppalaisella media-agendalla Suomen ja Neuvostoliiton ydinvoimateknologiset kytkökset eivät sen sijaan herättäneet suurta huomiota Tshernobyli- uutisoinnin yhteydessä, vaan pikemminkin ihmetystä herätti Suomen passiivinen tyyli tiedottaa tapahtuneesta. Tämä merkitsi, että Suomen ulkopoliittinen strategia toimia onnettomuuden jälkeen huomiota herättämättömästi herätti juuri itsessään huomiota Länsi-Euroopassa, aiheuttaen myös väitteitä suomalaisen poliittisen kulttuurin ”suomettumisesta” (Timonen 1988a).

Toisaalta kysymykset tiedotuspolitiikan onnistumisesta olivat Suomen ohella kuuma aihe myös muualla Euroopassa Tshernobylin tapahtumien jälkeen (Peters 1992). Suurimpien tiedottamisongelmien katsottiin tuolloin liittyneen siihen, etteivät hallitukset saati media yksinkertaisesti tietneet, mitä odottaa tapahtuvaksi onnettomuuden seurauksena, mikä taas aiheutti kansalaisissa suurta epävarmuutta. Käytännössä lähes kaikki eurooppalaiset hallitukset olivatkin valmistautumattomia kohtaamaan Tshernobylin kaltaisen rajat ylittävän onnettomuuden vaikutukset radioaktiivisen laskeuman levitessä onnettomuuspaikalta tuulten mukana pitkin Itä- ja Keski-Eurooppaa (Hohenemser & Renn 1988, 6–9; van der Pligt 1992, 120–131).

Aikaisemmissa Tshernobyli-tiedottamista käsittelevissä tutkimuksissa on esitetty, että valmistautumattomuus Tshernobylin kaltaisen ydinvoimalaonnettomuuden mahdollisuuteen oli pitkälti peräisin uskomuksesta, jonka mukaan kyseisen mittaluokan katastrofi ei ollut yksinkertaisesti mahdollinen tai että ainakin todennäköisyys onnettomuuteen oli äärimmäisen pieni (Linnerooth-Bayer 1991, 91–93; Poumardère 1991, 156–157; Segerståhl 1991: 1–19). Tämän vuoksi kansalliset turvallisuus- ja kriisinhallintatoimet sisälsivät suuren määrän epäjohton mukaisuutta ja vain vähän suunnitelmallisuutta. Lisäksi eri maiden viranomaisten ja eri Euroopan maiden välillä oli suuria eroavaisuuksia suhteessa tiedotteisiin sekä suosituksiin onnettomuuden mahdollisista vaaroista ja riskeistä.¹⁰ Siksi Tshernobylin radioaktiivisen laskeuman vaikutukset konkretisoituivat kansalaisille informaatiokatastrofin muodossa¹¹ (De Marchi & Tessarin 1991, 121–123).

Johtopäätökset

Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuus oli monessa mielessä täysin uudenlainen kriisi eurooppalaisten hallitusten ja viranomaisten hallittavaksi. Tapahtumaketju haastoi perinteisiä kriisinhallintakäytäntöjä testaten erityisesti tiedotuspolitiikan koordinoimista sekä yhteistyötä eri hallinnon sektoreiden välillä. Ennen Tshernobylin onnettomuutta siviilikriisinhallintaa oli Suomessa totuttu organisoimaan lähinnä operationaalaisella tasolla, koska kriisinhallintaan ei ollut aikaisempien kriisien luon-

teesta johtuen tarvittu perinteisten ulko- ja turvallisuuspoliittisten asiantuntijoiden panosta. Tshernobylin tapauksessa tilanne oli kuitenkin täysin erilainen, kun sekä onnettomuuden ylikansalliset elementit että Suomen ydinvoimapolitiittiset kytkökset Neuvostoliittoon edellyttivät kriisinhallinnalta aiempaa poliittisemmin harkittuja toimenpiteitä (esim. Ennelin 2003; Forsberg & Pursiainen 2006).

Yleisesti ottaen erityisen haastavaa Tshernobylin kriisinhallinnan yhteydessä oli tiedotuspolitiikan hoito. Tiedottamisen organisointi oli puutteellista ja tiedotustoimintaa jouduttiin suorittamaan aluksi ilman perustietoja onnettomuuden luonteesta. Toiseksi vastuunotto tiedotuspolitiikan johtamisesta oli myöhemmässäkin vaiheessa haparoivaa, sillä onnettomuuden seuraukset vaikuttivat yhteiskunnan eri sektoreille niin moniulotteisesti. Tämän vuoksi keskeinen ongelma oli, ettei aina edes tiedetty, kenelle vastuu tiedottamisen hoidosta lopulta oikeastaan kuului (Ennelin 2003; Forsberg & Pursiainen 2006; Joutsenniemi 1987; Kouzmin & Jarman 2004; Möra 1987).

Tshernobylin onnettomuuden yllätyksellisyydestä johtuen tapahtumien vakavuutta ei myöskään käsitetty heti alkuun (ks. esim. Hohenemser & Renn 1988). Suomessa viranomaiset pyrkivät ensin vähättelemään pikemminkin kuin korostamaan tilanteen kriisiluonteisuutta, vaikka samaan aikaan kotimainen media sai tietoja tapahtuneesta Ruotsista, jossa onnettomuutta pidettiin alusta alkaen huomattavasti vakavampana selkkauksena kuin Suomessa.¹² Tämän takia Suomen hallituksen ja viranomaisten kriisinhallinta- sekä tiedotustoimet vaikuttivat jähmeiltä, olkoonkin että tilanne kaikine poliittisine taustatekijöineen, riippuvuuksineen sekä kytköksineen oli suomalaisille päätöksentekijöille eittämättä äärimmäisen monimutkainen tai, kuten John Law (2004) on asian ilmaissut, *sekasotkuinen* kokonaisuus hallittavaksi.

Edellä mainittua taustaa vasten kotimaisessa mediassa arvosteltiin kärkevästi suomalaisten viranomaisten passiiviseksi koettua tiedotustoimintaa. Julkisuuteen esitettiin muun muassa epäilyjä, että suomalaisviranomaiset salasivat Neuvostoliittoa koskevia tietoja ja pakoilivat poliittista vastuuta (Huhtala & Hakala 2007, 42–48). Lisäksi viranomaisia arvosteltiin kyvyttömyydestä käsitellä tiedotteissaan ymmärrettävällä kielellä ydinlaskeuman aiheuttamaa näkymätöntä ja vaarallista säteilyä, onnettomuuden taustalla vaikuttaneista teknisistä ja vaikeaselkoisista ydinturva-asioista puhumattakaan.

Kaiken kaikkiaan suomalaiset poliitikot ja viranomaiset joutuivat siis operoimaan Tshernobylin tapauksessa monien eri taustatekijöiden – ei vähiten Suomen ja Neuvostoliiton välisten ulkopolitiittisten suhteiden määrittämien poliittisten sovinnaiskäytäntöjen ja maattamme kohtaan passiivisesta tiedottamisesta esitettyjen suomettumissyttösten – välillä. Ratkaisumallina viranomaiset yrittivät tasapainoilla tapahtuneesta lävitse mahdollisimman huomiota herättämättömästi, osittain kyseenalaisin seurauksin (vrt. Nohrstedt 2008). Viestinnän tutkimuksen näkökulmasta tarkasteltuna tämä tarkoittaa, että vaikka varmaa tietoa haluttiin jakaa vasta sitten kun sitä oli virallisesti saatavilla, käynnisti hiljaisuus epäluulojen ja huhujen leviämisen, eikä viestinnän siirtomallin mukainen logiikka toiminut (ks. esim. Huhtala & Hakala 2007, 47, 105–109). Kansalaisille jaetut niukat ja vaikeasti ymmärrettävät tiedot eivät toisin sanoen menneet perille ja syntyi tiedotuskriisi.¹³

Yhteenvedona edeltävästä voi todeta, että Tshernobyl-tiedottamisen lopputulokseen Suomessa vaikutti aikanaan monien eri taustatekijöiden muodostama yhteissumma. Tapahtuma-aikaan ajoittunut virkamieslakko alleviivasi omalta osaltaan byrokraattisen ja muodollisen viranomaistiedottamisen jähmeyttä, mitä myös tiedotettavana olleen ydinvoimaonnettomuuden vaikeasti käsiteltävissä oleva luonne, aiheen tekninen vaikeaselkoisuus sekä konkreettinen tiedon puute haastoivat. Lisäksi Suomen tiiviit sidokset neuvostoliittolaiseen ydinteknologiaan vaikuttivat viranomaistiedottamiseen. Nämä tekijät taas olivat seurausta Suomen ja Neuvostoliiton välisestä kauppapolitiikasta, jota maiden väliset ulkopoliittiset suhteet vastaavasti määrivät. Siten syntyi kokonaisuus, joka vaikutti ulkopuolelta katsottuna politisoituneelta tai kuten tuohon aikaan kutsuttiin, ”suomettuneelta”, tiedottamiselta. Tiedottamiselta, jossa kansalaisille ilmoitettiin pelkistetyn neutraalisti, ettei onnettomuudesta aiheutunut *havaittavaa haittaa* – mikä sinällään piti ainakin semanttisesti paikkansa aisteilla havaitsematonta säteilyuhkaa aiheuttavan ydinvoimالاonnettomuuden kohdalla.

Viitteet

- 1 Säteilyturvakeskus. Tiedotteet. Vaaratilanne Japanin Fukushiman ydinvoimalaitoksella: http://www.stuk.fi/stuk/tiedotteet/fi_FI/news_619/ (luettu 1.6.2011); International Atomic Energy Agency (IAEA). Fukushima Nuclear Accident Update Log: <http://www.iaea.org/newscenter/news/tsunamiupdate01.html> (luettu 1.6.2011).
- 2 Yleisradio. Elävä arkisto: <http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=2&ag=9&t=52&a=1> (luettu 15.9.2009).
- 3 Tshernobylin onnettomuuden jälkeen Säteilyturvakeskus tiedotti kansalaisille tapahtuman välittömistä seurausvaikutuksista ja Ilmatieteen laitos antoi tietoja radioaktiiviseen laskeumaan liittyvistä sää- ja tuuliolosuhteista. Valtionhallinnossa onnettomuuteen reagoitiin ensimmäiseksi valtioneuvoston kanslian toimesta, jossa perustettiin 28.4.1986 epävirallinen virkamiestyöryhmä seuraamaan onnettomuutta ja sen vaikutuksia Suomeen. Työryhmä koostui vastuunalaisten hallinnonalojen viranomaisista mukaan luettuna teollisuus- ja ulkomaankauppaministeriö, ulkoasiainministeriö, sisäasiainministeriö, ympäristöministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö sekä maa- ja metsätalousministeriö. Käytännön tiedotusvastuu tapahtumista jäi valtioneuvoston kanslian tiedotusyksikölle.
- 4 Ennen Tshernobylin onnettomuutta 34 % suomalaisista kannatti ja 33 % vastusti ydinvoimaa. Onnettomuuden jälkeen vastustajia oli 60 % ja kannattajia 18 % (Suhonen & Virtanen 1987).
- 5 Joop van der Pligtin mukaan ydinvoimaonnettomuuksien vaikutukset yleiseen mielipiteeseen ovat sitä lyhyempiäaikaisia mitä kauempana onnettomuuspaikka sijaitsee mielipidemittausten kohdepopulaatiosta ja mitä rajatummat onnettomuuden seuraukset ovat. Esimerkiksi vuosi Tshernobylin onnettomuuden jälkeen ydinvoiman kannatus palasi lähes täysin onnettomuutta edeltäneisiin lukemiin Yhdysvalloissa, mitä ei kuitenkaan tapahtunut samassa mittakaavassa Euroopassa. Päinvastainen tilanne oli Three Mile Islandin onnettomuuden jälkeen, jolloin ydinvoiman kannatus palautui ennalleen huomattavasti nopeammin Euroopassa kuin Yhdysvalloissa (1992, 17).
- 6 Esko Salmisen tulkinnan mukaan suomalaisen lehdistön kritiikki neuvostoliittolaisten viranomaisten toimia kohtaan Tshernobylin onnettomuuden jälkeen oli hillittyä ja vaimeaa myös YYA-ajan poliittisesta ilmapiiristä johtuen, mikä sai aikaan itesensuuria olla kirjoittamatta Neuvostoliiton kannalta kiusallisista aiheista (1996, 20, 33, 208–209).
- 7 Myöhemmissä kriisiviestintätutkimuksissa on tulkittu, että viranomaisten valmistautumattomuus täysin aavistamattomien katastrofien käsittelemiseen saattaa välittää ulospäin kuvaa vakavan tilanteen vähättelystä, kuten Suomessa tapahtui viimeisimmäksi tapaninpäivänä 2004 Aasiassa sattuneen tsunamionnettomuuden tiedottamisen yhteydessä (Karhu & Henriksen 2008, 37).

- 8 Alkuseensaatioiden jälkeen yhdysvaltalaismediassa tuotiin kaikesta huolimatta suhteellisen nopeasti esille vertailukohtana myös Yhdysvaltain omalla maaperällä tapahtuneet ydinvoimalaonnettomuudet ja reaktorivuodot. Käytännössä tämä tarkoitti, että yhdysvaltalaiset saivat ymmärtää omien uutispalveluidensa kautta, että samankaltainen onnettomuus, mitä Tshernobyliässä oli tapahtunut, voisi periaatteessa tapahtua myös heille (Friedman ym. 1992).
- 9 Neuvostoliittolaismediassa onnettomuuden jälkeisenä kuukautena Tshernobylistä kirjoitetuista artikkeleista lähes yksi kolmasosa käsittelee vihamielisesti länsimaita (Shlapentokh 1992, 102–103).
- 10 Esimerkiksi Länsi-Saksassa maidon ja vihannesten tuotannolle asetettiin Tshernobylin onnettomuuden jälkeen rajoituksia, joita ei ollut voimassa Rein-joen toisella puolella Ranskassa. Itävallassa vanhempia puolestaan neuvottiin pitämään lapset sisätiloissa onnettomuuden jälkeen, kun taas Italiassa vastaavia suosituksia ei ollut. Lisäksi on tulkittu, että Ranskassa, jossa tuotettiin vuonna 1986 70 % energiasta ydinvoimalla, reagoitiin muutoinkin hyvin hitaasti Tshernobylin onnettomuuteen ikään kuin olettaen onnettomuuden vaikutusten pysähtyvän valtion ulkorajoille (Hohenemser & Renn 1988, 40–45; Otway 1991, 134–141; Veyrat-Masson 1992, 176–183).
- 11 Käsitteellisenä terminä informaatiokatastrofi kuvaa osuvasti Tshernobylin onnettomuutta myös sen vuoksi, että mielikuvat tapahtumien kulusta ja onnettomuuden seurauksista muovautuivat onnettomuuden jälkeen vahvasti erityyppisten viranomaistiedotemateriaalien sekä median välittämän informaation kautta. Tämä taas johtui siitä, että ihmiset ovat ydinvoimaonnettomuuksien muodostaman säteilyuhan kohdalla huomattavasti riippuvaisempia tiedonvälityksestä kuin sellaisten onnettomuuksien yhteydessä, joissa vaaraa aiheuttavia elementtejä on mahdollista tunnistaa aistihavaintojen avulla (ks. esim. Eränen 2001, 15–24; Johnson & Covello 1987, 179; Otway 1991, 133–147).
- 12 Suomalaisessa kriisinhallintatoiminnassa päätöksentekijät ovat usein halunneet välttää tilanteiden määrittelyä kriiseiksi, minkä takia medialla on ollut keskeinen rooli julkisuudessa kriisien määrittelijänä (Forsberg & Pursiainen 2006).
- 13 Myöhemmin Tshernobyl-tiedottamisessa esille nousseisiin ongelmakohtiin on törmätty Suomessa erityisesti tapaninpäivänä 2004 Aasiassa tapahtuneen tsunamikatastrofin yhteydessä. Tuolloin onnettomuuden totaalinen yllätyksellisyys sekä valmistautumattomuus kriisinhallintaan lamauttivat ylhäältä alaspäin suunnatun tiedottamisen hierarkkisia koneistoja, minkä vuoksi viranomaisia syytettiin tapahtumien vähättelystä ja tiedotustoiminnan yleisestä jäykkyydestä sekä byrokraattisuudesta (Jääsaari 2009, 61–65).

Kirjallisuus

- CARMA (2006). *The Carma report on western media coverage of humanitarian disasters*. Carma, European Office. <http://www.carma.com/research/#research>.
- Cottle, Simon (2009). Global crises in the news: Staging new wars, disasters and climate change. *International Journal of Communication*. Vol 3, 494–516.
- De Marchi, Bruna & Tessarin, Nicoletta (1991). Perception of a secondhand reality. Teoksessa: Segerståhl, Boris (toim.). *Chernobyl: A policy response study*. Berlin: Springer-Verlag, 117–132.
- Ennelin, Esa (2003). Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuus 1986. Teoksessa: Forsberg, Tuomas; Pursiainen, Christer; Lintonen, Raimo & Visuri, Pekka (toim.). *Suomi ja kriisit. Vaaran vuosista terrorismiskuihin*. Helsinki: Gaudeamus, 207–220.
- Eränen, Liisa (2001). *Sensible fear: Finnish reactions to the threat of a nuclear accident in Sosnovyi Bor, Russia*. Helsinki: University of Helsinki.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Findahl, Olle (1992). Chernobyl - The Scandinavian case. Teoksessa: Wober, J. Mallory (toim.). *Television and nuclear power: Making the public mind*. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corp., 125–144.
- Forsberg, Tuomas & Pursiainen, Christer (2006). Crisis decision-making in Finland. Cognition, institutions and rationality. *Cooperation and Conflict* 41: 3, 235–260.
- Friedman, Sharon; Gorney, Carole & Ego, Brenda (1992). Chernobyl coverage: How the US media treated the nuclear industry. *Public Understanding of Science* 1: 3, 305–323.
- Gamson, William A. & Modigliani, Andre (1989). Media discourse and public opinion on nuclear Power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology* 95: 1, 1–37.
- Hohenemser, Christoph & Renn, Ortwin (1988). Shifting public perceptions of nuclear risk. Chernobyl's other legacy. *Environment* 30: 3, 4–11, 40–45.

- Hoikka, Paavo; Kiljunen, Pentti & Pehkonen, Juhani (1985). *Energiapolitiikka ja kansalaismielipide*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Huhtala, Hannele & Hakala, Salli (2007). *Kriisi ja viestintä. Yhteiskunnallisten kriisien johtaminen julkisuudessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jarman, Alan M.G. & Kouzmin, Alexander (2008). Technological disasters: Policy imperatives in high-technology settings. *Social & Public Policy Review* 2: 1, 1–12.
- Johnson, Branden B. & Covello, Vincent T. (1987). *The social and cultural construction of risk: Essays on risk selection and perception*. Dordrecht: Reidel.
- Joutsenniemi, Anna (1987). *Valtion keskushallinnon Tshernobyl-tiedottaminen*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Jääsaari, Johanna (2009). Restoring consensus after the Blame Game. The reception of Finnish tsunami crisis management coverage. Teoksessa: Kivikuru, Ulla & Nord, Lars (toim.). *After the tsunami: crisis communication in Finland and Sweden*. Göteborg: Nordicom, 57–82.
- Karhu, Matti & Henriksson, Arto (2008). *Skandaalit & katastrofit. Käytännön kriisiviestintäopas*. Helsinki: Infor.
- Kiljunen, Pentti (1987). *Kansalaiset ja energia 1986: tutkimus Tshernobylin onnettomuuden ensivaikutuksista suomalaisten energiapolitiittisiin asenteisiin*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kouzmin, Alexander & Jarman, Alan M.G. (2004). Policy advice as crisis: A political redefinition of crisis management. *International Studies Review* 6: 1, 182–189.
- Kytömäki, Juha; Lehtola, Markku & Paananen, Seppo (1987). *Tshernobylin voimalaonnettomuus radiossa ja televisiossa: kolme ensimmäistä viikkoa*. Helsinki: Yleisradio.
- Law, John (2004). *After method: Mess in social science research*. London: Routledge.
- Linnerooth-Bayer, Joanne (1991). The international response: prospects for a nuclear safety regime. Teoksessa: Segerståhl, Boris (toim.). *Chernobyl: A policy response study*. Berlin: Springer-Verlag, 85–116.
- Michelsen, Karl-Erik (painossa). *The Finnish nuclear power programme*. Max Planck Institute pre-publication series.
- Mörä, Tuomo (1987). *Paikallishallinnon Tshernobyl-tiedottaminen*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Nohrstedt, Daniel (2008). The politics of crisis policymaking: Chernobyl and Swedish nuclear energy policy. *The Policy Studies Journal* 36: 2, 257–278.
- Nohrstedt, Stig Arne (1991). The information crisis in Sweden after Chernobyl. *Media, Culture & Society* 13: 4, 477–497.
- Otway, Harry (1991). The media and crisis management. Teoksessa: Segerståhl, Boris (toim.). *Chernobyl: A policy response study*. Berlin: Springer-Verlag, 133–148.
- Peters, Hans Peter (1992). The credibility of information sources in West Germany after Chernobyl disaster. *Public Understanding of Science* 1: 3, 325–343.
- Poumadère, Marc (1991). The credibility crisis. Teoksessa: Segerståhl, Boris (toim.). *Chernobyl: A policy response study*. Berlin: Springer-Verlag, 149–172.
- Salminen, Esko (1996). *Vaikeneva valtiomahti? Neuvostoliitto/Venäjä Suomen lehdistössä 1968-1991*. Helsinki: Edita.
- Segerståhl, Boris (toim.) (1991). *Chernobyl: A policy response study*. Berlin: Springer-Verlag.
- Shlapentokh, Vladimir (1992). Ecology and nuclear danger in Soviet ideology and public opinion. Teoksessa: Wober, J. Mallory (toim.). *Television and nuclear power: Making the public mind*. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corp., 93–114.
- Suhonen, Pertti & Virtanen, Hannu (1987). *Suomalaiset ja Tshernobyl: kansalaisten reaktiot suuronnettomuuteen*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Timonen, Ilkka; Kallio, Riitta & Mörä, Tuomo (1987). *Tshernobylin voimalaonnettomuus lehdistössä*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Timonen, Ilkka (1988a). *Suomi ulkomaisessa lehdistössä Tshernobylin voimalaonnettomuuden jälkeen*. Tampere: Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tampereen yliopisto.
- Timonen, Ilkka (1988b). *Tshernobylin voimalaonnettomuuden yhteiskunnalliset seuraukset ulkomailla: katsaus Ruotsissa, Saksan liittotasavallassa ja Yhdysvalloissa tehtyihin tutkimuksiin*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Van der Pligt, Joop (1992). *Nuclear energy and the public*. Oxford: Blackwell.
- Westerståhl, Jörgen & Johansson, Folke (1991). Chernobyl and the nuclear power issue in Sweden: Experts, media and public opinion. *Int. Journal of Public Opinion Research* 3: 2, 115–131.

- Veyrat-Masson, Isabelle (1992). Nuclear energy in France: Chernobyl and the media. Teoksessa: Wober, J. Mallory (toim.). *Television and nuclear power: Making the public mind*. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corp., 159–188.
- Wober, J. Mallory (1992). American conceptions of nuclear power in the shadow of Chernobyl. Teoksessa: Wober, J. Mallory (toim.). *Television and nuclear power: Making the public mind*. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corp., 207–232.

Tiedoteaineisto

- Säteilyturvakeskuksen tiedote 28.4.1986.
Säteilyturvakeskuksen tiedote 29.4.1986.
Säteilyturvakeskuksen tiedote 5.5.1986.
Valtioneuvoston kanslian tiedotusyksikön tiedote 6.5.1986.
Säteilyturvakeskuksen tiedote 7.5.1986.
Ulkoasiainministeriön lehdistö- ja kulttuurikeskuksen lehdistötiedote 8.5.1986.
Säteilyturvakeskuksen tiedote 10.5.1986.
Valtioneuvoston kanslian tiedotusyksikön tiedote 14.5.1986.

Artikkeli on kirjoitettu Lappeenrannan teknillisen yliopiston Etelä-Karjala-instituutissa ESF:n (European Science Foundation) koordinoiman EUROCORES-ohjelman alaisen EUROCRIT-tutkimusprojektin (the Emergence and Governance of Critical Transnational European Infrastructures) puitteissa. Projektissa tutkittiin eurooppalaisten infrastruktuurien haavoittuvaisuutta erityyppisten kriittisten tapahtumien seurauksena (<http://www.eurocrit.eu/>).